

**Qurbanova Munavvara, Abjalova Manzura,
Axmedova Nargiza, To'laboyeva Ruxsora**

O'ZBEK TILI O'ZLASHMA SO'ZLARINING URG'ULI LUG'ATI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**QURBONOVA MUNAVVARA ABDUJABBOROVNA
ABJALOVA MANZURA ABDURASHETOVNA
AXMEDOVA NARGIZA SHIXNAZAROVNA
TO'LABOYEVA RUXSORA SAYFULLAYEVNA**

O'ZBEK TILI O'ZLASHMA SO'ZLARINING URG'ULI LUG'ATI

Lug'at BV-Atex-2018-(143) raqamli "Ko'zi ojiz shaxslar uchun kompyuter texnikasidan foydalanish, matnlarni o'qish va yozish imkonini beruvchi o'zbek tiliga asoslangan gapiruvchi dasturiy ta'minot va ovoz sintezatorini ishlab chiqish" mavzusidagi davlat amaliy granti loyihasi doirasida tayyorlangan.

**"Nodirabegim" nashriyoti
Toshkent – 2021**

MUNDARIJA

SO'ZBOSHI	.....	3
LUG'AT TARKIBI	.....	5
LUG'ATNING TUZILISHI	.....	6
LUG'AT HAJMI VA STATISTIKASI	.....	11
SHARTLI QISQARTMALAR	.....	13
MA'LUMOT UCHUN	.....	14
A	.....	16
B	.....	81
D	.....	161
E	.....	184
F	.....	205
G	.....	241
H	.....	276
I	.....	292
J	.....	314
K	.....	328
L	.....	419
M	.....	447
N	.....	546
O	.....	583
P	.....	615
Q	.....	694
R	.....	705
S	.....	728
T	.....	807
U	.....	869
V	.....	878
X	.....	895
Y	.....	920
Z	.....	927
O'	.....	938
G'	.....	939
Sh	.....	946
Ch	.....	973

KBK: 81.2O‘z
Q 80
UO‘K: 811.512.133(038)

ISBN 978-9943-6940-9-5

Qurbanova, Munavvara

Abjalova, Manzura va boshq.

O‘zbek tili o‘zlashma so‘zlarining urg‘uli lug‘ati. [Matn]: o‘quv-uslubiy lug‘at / M.Qurbanova, M.Abjalova, N.Axmedova, R.To‘laboyeva. – Toshkent: Nodirabegim, 2021. – 988 b.

Mazkur lug‘at 11000 ta o‘zlashma so‘zni o‘z ichiga olgan bo‘lib, o‘zbek tilidagi muloqot jarayonida o‘zlashma so‘zlar urg‘usining ifodalanishi bilan bog‘liq holda yuzaga keladigan nutqiy xatolarni bartaraf etishda o‘ziga xos o‘rin tutadi, o‘zbek nutq sintezatori va nutqni tanish dasturi uchun nutq korpuslari hamda lingvistik modellarni ishlab chiqish, avtomatik tahlil va avtomatik tarjima dasturlarini yaratishda qimmatli leksikografik manba sifatida xizmat qiladi, teleradiokanallar sxuxandon-boshlovchilari nutq madaniyatini oshirish maqsadida tashkil etiladigan qayta tayyorlov kurslari uchun uslubiy ko‘rsatmalar, kompyuter lingvistikasi hamda medialingvistikaga oid monografik tadqiqotlar, o‘quv qo‘llanmalari, ma’ruza matnlari, seminar va amaliy mashg‘ulot materiallari va laboratoriya topshiriqlari tizimini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mas’ul muharrir: **Sirojiddinov Sh.S.**
Filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar: **Xudoyberganova D.S.**
Filologiya fanlari doktori, professor
Xolmonova Z.T.
Filologiya fanlari doktori, professor

Lug‘at Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnikaviy kengashining 2020-yil 28-noyabrdagi 6-sonli yig‘ilishida nashrga tavsiya etilgan.

© M.Qurbanova, M.Abjalova,
N.Axmedova, R.To‘laboyeva.

© “Nodirabegim” nashriyoti, 2021.

SO'ZBOSHI

Ilm-fan, texnika va texnologiya taraqqiyoti, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda ijtimoiy tarmoqda muloqot va faoliyatning ommalashishi keyingi yillarda tilimizga jadal ravishda o'zga tillardan yangi so'zlarning kirib kelishiga sabab bo'lmoqda. XX asrda o'zbek tili leksik qatlaming aksariyat qismini arab va fors-tojik tillaridan o'zlashgan so'zlar tashkil etgan bo'lsa, bugungi kunda rus tili orqali hamda Yevropa tillaridan to'g'ridan-to'g'ri faol iste'molga kirgan leksik birliklardan ham keng foydalanilmoqda. Bu esa o'z navbatida o'zlashma so'zlar leksikografiyasining yangilanishini talab qiladi. Mazkur lug'at shu jihatdan dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, uning qiymati o'zlashma so'zlardagi urg'u o'rni, manba tili va o'zlashmalar turkumining ko'rsatilganligi bilan belgilanadi.

Ma'lumki, bugungi kunda o'zbek tilining boy ifodaviy imkoniyatlaridan samarali foydalangan holda aholi nutq madaniyatini yuksaltirish davlatimiz siyosatining ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Nutq madaniyatining asosiy belgilaridan biri to'g'ri talaffuzdir. Bu boradagi muammolar o'zbek tiliga urg'usi erkin bo'lgan tillardan o'zlashgan so'zlar talaffuzida yorqin aks etadi. Muayyan tilda o'zlashgan so'zlar ushbu til tabiatini va qonuniyatlariga muvofiq qayta tiklanishga moyil bo'ladi, bu holat o'zlashgan so'zlarni tilning leksik qatlamidan o'rinlashishiga sabab bo'ladi. Masalan: *моносемия* (rus tilida) – *моносемия* (o'zbek tilida), *мұскул* (rus tilida) – *мұскұл* (o'zbek tilida). O'zlashgan so'z mansub bo'lgan til yoki manba tilidagi urg'uning saqlanib turishi baynalmilal so'zni o'zlashtirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Agglutinativ tillar, jumladan, o'zbek tilida urg'u oxirgi bo'g'inga tushadi. Ammo shunday so'zlar borki, ularda urg'u so'zning boshqa bo'g'inlarida bo'ladi. Shuning uchun lug'atda har bir so'zning urg'usi qo'yildi va urg'u o'rnnini ko'rsatishda qulay bo'lishi uchun urg'u olgan unli qizil rang bilan belgilandi.

O'zbek tili o'zlashma so'zlarining urg'uli lug'atini shakllantirish quyidagi tizim va yo'nalishlarda muhim ahamiyat kasb etadi:

- xorijliklarga o'zbek tilini o'qitishda;
- ta'lim tizimida o'zlashma so'zlar tavsifini o'rganishda;
- nutq sintezatori va nutqni aniqlash dasturlarining lingvistik ta'minotlari uchun audiomalumotlar bazasini yaratishda;
- badiiy asarlarni yozish jarayonida tarixiy, adabiy va hatto istorizm hamda arxaizmlarga aylangan o'zlashmalardan o'rinli foydalanishda;

- A -

O'zlashma so'z (lotin yozuvida)	O'zlashma so'z (kirill yozuvida)	O'zlashti- rishga asos bo'lgan til / o'zlashma mansub bo'lgan	Tur- kumi	Izohi / ma'nodoshi
a'lám I	аълám I	arab	ot	eng bilag'on, eng dono, shariat qonun-qoidalari yuzasidan berilgan fatvoni tasdiq yoki rad etuvchi diniy arbob; bosh mufti
a'ló	аълó	arab	sifat	eng yaxshi, eng yuqori, sifati, fazilati va sh.k. jihatidan eng yuqori; asil
a'mó	аъмó	arab	sifat	ko'zi ojiz, ko'r
a'mól	аъмól	arab	ot	amallar, ishlar, qilingan yoki qilinadigan ish(lar); amal
a'rób	аърóф	arab	ot	arosat, o'rtalik, Qur'onda ta'riflangan jannat bilan do'zax orasidagi joy
a'yón	аъéн	arab	ot	ulug'lar, taniqli kishilar, eng yuqori qatlamga mansub, hukmdorga yaqin turgan, baland martabali kishilar; amaldorlar
a'zám	аъзáм	arab	sifat	eng buyuk, eng ulug'
a'zó	аъзó	arab	ot	uzvlar, qismlar, odam yoki hayvon organizmining muayyan bir vazifani bajaruvchi qismi

~ 16 ~

abád	абáд	arab	ot	abadiy sur'atda, doimo
abadiý	абадíй	arab	sifat	vaqt e'tibori bilan oxiri yo'q; mangu, doimiy
abadiyá	абадиá	arab	sifat	abadiy baxtlilik, mangu baxt-saodat
abadiyán	абадиýн	arab	ravish	abadiy sur'atda
abajúr	абажúр	fransuz	ot	qimmatbaho metall
abás	абáс	arab	sifat	foydasiz, behuda, natijasiz, bekor
abbát	аббáт	lotin	ot	erkaklar katolik monastirining boshlig'i, ruhoniy
abbosiylář	аббосийлáр	arab	ot	tarixdagi sulola
abbreviátsiya	аббревиáция	lotin	ot	tlsh. So'zlarni qisqartirish usuli; biol. organlar yoki ular qismlarining individual rivojlanishini qisqartirish
abbreviatúra	аббревиатúра	italyan<lotin	ot	tlsh. Qisqartma so'zlar
abdól	абдóл	arab	ot	avliyo, xudoga yaqin
abdolvášh	абдолвáш	fors	sifat	avliyo tabiatli, qalandarsifat
aberrátsiya	аберрáция	lotin	ot	ma'lum bir navga mansub hayvonlar organizmida paydo bo'ladigan o'zgalik, o'zgarish, normadan chetlashish
abgór	абгóр	fors	sifat	nochor holatlri, ahvoli xarob
abituriént	абитуриéнт	lotin	ot	oliy yoki o'rtalik maxsus o'quv yurtiga kirish uchun da'vogar
abjád	абжáд	arab	ot	arab alifbosini o'rganish tartibi
abláh	аблáх	arab	sifat	xulq-atvori tuban, yaramas axloqli
abláq	аблáқ	arab	sifat	chipor, chaykar (ot tusi haqida)

~ 17 ~